

MANRESA
Reial Confraria de la SS. Trinitat
1984

PREGÓ DE LA LLUM 1985

pronunciat a la Sala de Sessions
de la Casa Consistorial de Manresa
el dia 16 de febrer de 1985 per

JOSEP RAMONEDA i MOLINS

present, dels temps que vivim ara, a partir de tres trets o fenòmens que a mi em semblen característics i definitoris.

Aquests fets o fenòmens són, en primer lloc, una modificació substancial dels fenòmens de circulació; en segon lloc l'apocalipsi com a ideologia i en tercer lloc l'escisió com a consciència. M'explicaré amb una certa atenció en cadascun d'ells.

En tots els grans moments de canvi, i el nostre ho és, es parla de crisi. Per això parlem de crisi de civilització: un moment d'aquells que sembla que coses que semblaven sòlides i definitives ja no ho són, i encara no sabem exactament quines són les coses que passaran a ser sòlides i definitives. I ho seran només per un temps. No ens espantem, no hi ha res que sigui sòlid i definitiu.

Tots els temps de crisi, de gran transformació, acostumen a ésser moments de substancial modificació dels fenòmens de circulació, i utilitzo el terme "fenòmens de circulació", com veureu, en un sentit molt ampli. Ara, ens sentim desbordats per la gran monstruositat simbòlica que ens ve al damunt. Són els efectes d'una gran mutació dels fenòmens de circulació. En la comunicació universal s'està arribant a un grau d'universalització dels mitjans de comunicació absolutament impensable fa ben pocs anys; d'aquí a quatre o cinc anys més, des de qualsevol lloc del món, podrem veure qualsevol de les televisions del món, i això vol dir que fonamentalment podrem veure quatre o cinc televisions, perquè seran les úniques competitives, gairebé ara ja podria anunciar-se quines seran. Fixeu-vos quin fenomen de circulació tan poderós que, des de Manresa es pugui veure el mateix que estan veient a Ocklahoma, a l'instant. Un altre exemple d'aquests fenòmens, d'aquestes modificacions substancials en els fenòmens de circulació, és el llenguatge pautat dels medis.

Aquests medis de comunicació universal tindran cada vegada un llenguatge més homogeni, més senzill, més pautat, que es faci entenedor a tothom, i per fer-se entenedor a tothom haurà evidentment de llimar moltes diferències, imposar molta homogeneïtat. Un altre exemple és la universalització dels costums per aquesta via de circulació internacional de les pràctiques, de les idees, de tot. Aquests dies estem llegint a la premsa que el procés de modernització de Xina, els xinesos estan agafant els mateixos hàbits els mateixos costums de les cultures occidentals. Un altre exemple és l'estandarització del gust: cada vegada s'imposa més una espècie de gust de supermercat. Potser el més poderós de tots aquests exemples és la informalització general de la so-

cietat, que trenca totalment la idea distància, perquè deixa d'haver-hi distàncies en el moment en que tot el món pot estar connectat per una xarxa informàtica, i això no és una utopia, sinó que són fets reals: a Barcelona ja hi ha bancs de dades connectats amb els centres més importants del món. La informatització general de la societat suposa a més una modificació substancial del que ha estat una de les figures fonamentals dels temps moderns, com és el treball. Tot és nou en l'àmbit del treball i a partir d'aquest moment tot és diferent de com havia estat fins ara. La qüestió del treball s'ha de plantejar d'una altra manera: penseu que fins i tot hi ha llocs on la clàssica distinció entre treball manual i treball intel·lectual s'està començant a difuminar, i aquesta és una de les grans ambicions i pot esdevenir una de les grans conquestes de la humanitat. Hi ha llocs on un determinat senyor, amb la seva terminal d'ordinador, escriu el llibre i tal com el dona surt a punt d'ésser imprès. Això és una conquesta, la importància de la qual potser no som encara capaços de valorar, però que fa realitat algun dels vells somnis de la humanitat. Veieu doncs com és una situació absolutament difícil d'assumir, perquè canvien coses substancials, ens desborda tota una acceleració i modificació dels fenòmens de circulació que fa que la realitat sigui ben diferent d'aquella realitat en la que havíem estat formats i educats, però que al mateix temps ens obre una enorme infinitat de possibilitats si sabem modular aquestes forces que tenim al davant. La qüestió del treball que d'aquí deriva és una de les grans qüestions que es plantegen a partir d'ara. Durant molt de temps el treball va aparèixer com a legitimador de la propietat. Locke ho va explicar molt bé en el segle XVIII, després, a Marx, apareix com un factor d'alliberament i ara? aquest és un dels grans nous interrogants que se'ns plantegen.

La segona qüestió és l'apocalipsi com a ideologia. Jo penso que l'apocalipsi és una peça central del bagatge ideològic present. Hans Magnu Enzensberger ha dit que és una mercaderia com qualsevol altra. Una mercaderia ideològica amb la que s'està actuant sobre tots nosaltres. El fet apocalíptic no és nou, ha acompanyat sempre el poder, i el pensament utòpic: sense catàstrofe no hi ha paradís, sense l'amenaça d'una catàstrofe no hi ha paradís que prometre, si no hi ha alguna cosa que ens desestabilitza, que ens angoixa, que ens fa por, la gran promesa no té sentit.

Certament però, l'apocalipsi actual té algunes caracteritzacions ben peculiars. Aquest apocalipsi que pesa sobre totes les nostres consciències i que, jo penso, està paralitzant d'alguna manera la capacitat de pensar, està fent claudicar la raó. Vegeu que fins i tot surten als dia-

ris notícies de gent que han perdut el cap literalment per l'amenaça apocalíptica. Com aquell senyor que va matar als seus fills i després a ell mateix per no assistir a l'espectacle terrible de la desaparició de l'espècie. Hi ha alguna cosa d'aquest apocalipsi que porta fins i tot a fer-nos perdre el cap. Jo diria que, d'una manera sistemàtica, és un mecanisme important de fre de la raó crítica:

Aquest apocalipsi actual és substancialment diferent del que ha estat en d'altres moments de la història. Jo, almenys, hi veig dues diferències fonamentals: una, que òbviament no admet la grandesa simbòlica literària amb la que ens havien ensenyat a vegades a somniar. No permet la parafarnàlia dels cels que s'obren, de les set trompetes que llenquen calamarsa i sang, dels genets de la mort, de la gran prostituta, tota la iconografia de l'apocalipsi de Sant Joan. L'apocalipsi actual no admet tot aquest tipus de literatura de simbolisme, de recreació, sinó tot el contrari. Jo no sé com us ho imagineu vosaltres, però jo tendixo a imaginar-me la sordidesa de la ciutat buida, qui sap si aquesta cosa tan perversa de la ciutat on totes les parets es mantinguin dretes i en canvi tota la vida orgànica desapareixi; hi ha una bomba, com sabeu, que pot fer aquesta mena de pervers miracle. Jo m'imagino l'amuntament de trossos de cossos destruïts. No sé perquè, jo tinc sempre l'imatge obsessiva de l'últim gos, aquell gos que a punt d'explotar com tothom va caminant en mig d'enderrocaments, cadàvers, foc, amb un cel roig tan espectacular com abominable. Això no té a veure, malgrat tot, amb la grandesa amb que se'ns explicaven altres apocalipsis en d'altres moments però no és pas aquesta la diferència més important; la diferència més important és que per primera vegada és una amenaça real i en mans dels homes, és a dir, per primera vegada és una possibilitat, que tenim la certesa de que és real i possible, sabem que és possible destruir l'espècie humana però a més sabem que ho podem fer els homes: no cal que sigui una obra ni de Déu ni de la natura. Ho podem fer els homes i és doncs en aquest sentit diferent. Malgrat això, aquest espectacle ens permet adonar-nos d'una cosa fonamental diria jo, en l'existència humana, que és el fil prim que separa allò bell d'allò sinistre, l'explosió dels mil sols del definitiu esfondrament. Malgrat, dic, les diferències entre apocalipsi clàssic i l'apocalipsi actual, jo penso que el sentit d'aquest missatge, del missatge ideològic que acompanya l'apocalipsi modern, segueix molt similar al que explica el professor Valverde a propòsit de l'apocalipsi de Sant Joan: "hi haurà", diu el professor Valverde, "persecucions a càrrec dels poderosos d'aquest món barrejades amb perills i catàstrofes humanes i còsmiques, però al final quedaran definitivament triomfants els creients assumits en la unitat de la llum i de

l'harmonia". Aquest és el missatge: una vegada més se'ns vincula a l'ordre a través de la idea d'apocalipsi. Amenaça sí, però promesa de l'ordre després. Ens amenacen amb el gran desordre per fer triomfar el gran ordre.

És en aquest sentit que penso que l'ús ideològic de l'apocalipsi que es fa en el moment present és un factor d'una importància fonamental contra el que cal reaccionar i que l'equilibri del terror és l'immobilisme de la intel·ligència.

El pensament apocalíptic condueix a la mistificació, fa aparèixer els problemes reals com insolubles, i això és tremendament perillós. Posa tots els problemes, tots els conceptes, en un mateix sac, de manera que la raó queda en situació de vacances. Davant d'aquesta gran amenaça ens diuen que no perdem el temps, no pensem, acceptem l'ordre, acceptem la sumissió, anem fent, anem esperant que arribi o el moment que caigui la bomba o el gran ordre que ens prometen si ens portem bé.

Fent de l'apocalipsi l'únic problema, tots els altres problemes són insignificants. Cal sortir d'aquesta trampa. Al mateix temps, l'amenaça apocalíptica és autèntica; aquesta és l'enorme contradicció i aquesta és la contradicció que cal assumir. Jo crec que cal assumir aquesta nova condició de l'home, que és la condició d'haver arribat a la possibilitat de la seva autodestrucció. Només assumint això es pot recuperar a la raó d'aquestes vacances en que l'ideologia apocalíptica, forma suprema de la ideologia de la seguretat, la té sotmesa.

El tercer fenomen del temps present, conseqüència d'aquests fenòmens de circulació als que em referia abans, o conseqüència també d'aquesta ideologia de l'apocalipsi, que pesa sobre nosaltres, és que la idea d'escissió és la que presideix les nostres consciències, escissió, sensació de crisi que arriba fins i tot a esquinçar-nos el nostre interior. L'individu, en una societat dominada pels fenòmens anteriorment relatats, se sent perfectament amenaçat i l'escissió és l'estat de consciència d'aquesta amenaça, escissió en molts ordres que intentaré descriure breument: escissió ontològica, la nostra consciència de ser se sent amenaçada pel raig atòmic que pot partir-la en qualsevol moment. No és fàcil assumir el caràcter provisional de la nostra condició, i possiblement, és la nostra gràcia, som precaris, som els sers més precaris de la creació. Per això vivim angoixadament la idea que en qualsevol moment el raig atòmic ens pot partir.

Escissió política, expressada per la crisi de la relació de representació, és a dir, per l'abisme creixent que separa els Estats dels ciuta-

dans i que es manifesta amb una proliferació d'esdeveniments cecs. Jo comentava dies enrera que m'està sorprenent i m'està impressionant molt un tipus d'actes que s'estan donant en el temps present, actes aparentment polítics que són actes sense sortida, actes que hom tendiria a pensar, a primera vista, que són actes inútils. Per exemple, a París es manifesten un milió i mig de persones per l'escola privada. Aquest milió i mig de persones que surten al carrer, o els tres-cents mil manifestants pacifistes que surten al carrer a Alemanya, quan surten ja saben que aquell vespre tornaran a casa seva i saben que aquell vespre tot seguirà com era i que no passarà res anormal, no hi ha ni la més petita idea de projecte de transformació de la societat, de presa del poder, en el gest individual de cadascun d'ells. Pot haver-hi algú que ho utilitzi per interessos polítics concrets propis, però en el gest individual dels ciutadans que surten al carrer, a diferència del que passava fa tot just vint anys, que posar al carrer un milió de persones era crear una situació prerrevolucionària, és, simplement, un gest més o menys desesperat de petició de reconeixement. Avui dia a Europa, posar al carrer un milió de persones no és crear cap situació prerrevolucionària: significa senzillament dir-li a l'Estat que existim: jo sóc aquí, en tal, francès, catòlic, pare de família, existeixo, sapigueu-ho, senyor tal, alemany, pacifista, existeixo, sapigueu-ho.

Res més que això: el més probable i, en tot cas, el més insignificant és que els projectes de llei segueixin endavant, que els "Pershing" se segueixin instal·lant. El fet important, conseqüència d'aquesta escissió política, és la necessitat de demostrar que existim: esdeveniments en aparença cecs que no demanen res més que reconeixement per part de l'Estat, que va per un cantó, a la ciutadania, que va per un altre. Aquesta ciutadania, amb el reconeixement en t'è prou.

Escissió teòrica, el trencar-se el vel unificador de la ciència, amb aquestes ciències modernes que elles mateixes expliquen que no hi ha tal unitat. El gran artilugi científic que ho devorava tot amb una mena de frenètic mecanisme constructor de veritat i raó, ell mateix es posa en una situació en la que sabem que el destí de tota veritat científica construïda no és altre que ser superada; això planteja una gran escissió teòrica en el si del camp del saber que se'ns plantejava com unificat.

Escissió ètica, en haver-se trencat els registres que vinculaven l'activitat individual amb els valors col·lectius. Ara, avui dia, sembla que els valors ètics siguin propis del món privat i que hi hagi un món públic sense valors. És una tremenda escissió, que fa recordar amb una

certa nostàlgia aquells moments en que hi havia veus moralistes, com Jean-Paul Sartre, que apel·lava sempre a la necessitat del compromís dels individus amb la cosa pública.

Escissió tecnològica, entre allò tècnic i allò natural, la línia de continuïtat sembla definitivament perduda, l'home s'ha dotat d'unes enormes pròtesis, l'aplicació de les quals provoca efectes de rebuig, la cultura urbana se'ns presenta cada vegada més enfrontada amb el món rural i hi ha un crit contra aquestes coses que se'n diu l'ecologisme. Ens costa acceptar el que hem creat nosaltres mateixos, ens costa acceptar que cada vegada tenim un món més propi i que aquest món propi és diferent del món natural, és un altre, és el món dels homes, és el que hem fet nosaltres, nosaltres que som intel·ligents i lliures. Com molt bé va veure Montesquieu, intel·ligència i llibertat són dues felices formes d'imperfecció, d'imperfecció en el sentit que som l'únic factor de desordre en l'ordre còsmic. Ser l'únic factor de desordre és la nostra condició, i ens fa por sovint assumir-la.

Escissió lingüística, evidentment, la implantació universal dels medis de comunicació a la que em referia abans, és una mena de torre de Babel diferent però angoixant. La consciència lingüística de cadascú se sent amenaçada per la interpel·lació constant a que ens sotmeten sons estranys cada vegada més familiars: quants mots anglesos, si bé ens són estranys, formen ja part del nostre patrimoni, formen ja part del nostre parlar habitual i normal? Entrem doncs en una espècie de situació de plurilingüisme universal que comporta una substancial pèrdua de la noció, còmoda, pròxima, immediata, del territori, de la pàtria.

Escissió geogràfica. Evidentment la comoditat del medi natural propi queda amenaçada per l'acceleració dels fenòmens de circulació i intercanvi que us deia abans; cada vegada hi ha menys una terra pròpia i a l'home se li fa difícil desarrelar-se.

Finalment, escissió temporal, en la que convergeixen totes les altres, aquesta espècie de tensió entre el temps històric nostre i el que en podríem dir la mida de totes les coses que en l'home —com deia el savi Montaigne— havia estat creat i format. L'acceleració del temps present és una cosa extraordinària. en el que va de segle han passat més coses que en tota la història de la humanitat, i això és difícil de suportar per aquesta estructura que són els éssers humans. Georg Steiner explicava, amb raó, que un home pugui assumir, ell sol, amb plena consciència, tots els canvis que han passat en aquest segle. I posava un exemple: Churchill, quan era jove, va viure a la batalla d'Ombudsman una càrrega de cavalleria que hauria entès el mateix Plutarc, i en canvi, al final

de la seva vida, va veure com Anglaterra tenia la bomba H. Tot això, en una sola vida: el que va del temps clàssic fins a nosaltres.

Tots aquests fenòmens, en definitiva, són evidentment una etapa més en el camí de l'home en la seva lluita per l'ensinistrament de la naturalesa i per la construcció d'un món propi, que aquest és el gran projecte de la humanitat; naturalment un projecte ple de riscos, dels quals no n'és el més petit la desaparició de l'espècie. Un altre risc molt gran, i, en bona part, més real, és el dels totalitarismes que ens amenacen a tots els cantons del planeta. Tot això es viu d'una manera conflictiva, angoixant, i la consciència cultural d'aquest fenomen és el que s'ha anomenat postmodernitat.

El ciutadà modern, el ciutadà postmodern, el ciutadà actual pateix el complex de Maitland. Maitland és el personatge d'una novel·la de Georg Ballard, una novel·la recent, molt interessant que s'anomena "L'illa de ciment". Deixeu-me que arribi aquí explicant-vos primer una història, una història banal d'aquestes que mai surten en els diaris, que com a màxim arriben al despatx d'un psiquiatra. És la història d'un ciutadà qualsevol que un bon dia emmalalteix, es fica al llit i acaba optant per no abandonar mai més la petita illa d'un llit, envoltat de pors per tots cantons. El principi de la història no té res d'espectacular, acostuma a ésser una febre, una malaltia convencional. Des del petit espai propi, confortable en la mida que és propi, delimitat pel llit, els llençols, les cadires, el malalt va identificant una veritable muralla de pors, d'inseguretats, d'incomprensió, que van formant una mena de conglomerat amb el televisor, el telèfon, fins i tot les "bronques" que de l'entorn familiar immediat li van arribant. La febre baixa, la malaltia desapareix però la impotència creix. I arriba el moment d'aixecar-se i no pot: sortir al carrer és impossible sense algú que li prepari una mica el terreny; tornar al treball és absurd fins que no es trobi en plena forma; retrobar els amics és massa aviat. Mai més aquest malalt imaginari se sent en la forma deguda, amb les condicions necessàries; la gent de la seva comunitat esdevenen gegants que li impedeixen el camí cap a la porta i qualsevol nova figura que apareixi en escena és un argument més que afirma l'estat d'impotència. Aquest malalt ja no sortirà mai més. Aquesta història, real com la vida mateixa, i que jo en conec casos concrets, és al meu entendre una viva imatge dels temps presents. Els àmbits es restringeixen, les fronteres individuals, personals, es converteixen en muralles insalvables, de manera que en lloc de pensar en les formes de tirar-les a terra, busquem raons per legitimar-les, per legitimar el nostre aïllament creixent. El trànsit d'un àmbit a un altre es redueix, es construeixen petits, a vegades terriblement inhòspits reduptes

en els que la gent es va tancant perquè prefereix la mediocritat de l'espai petit, escassament ventilat però perfectament controlat, al risc de sortir al carrer, d'assumir una responsabilitat, de córrer una aventura, de perdre's en aquesta mena de selva humana, que són algunes de les alternatives que s'ofereixen en el món contemporani. La figura d'aquest acorralament té un nom: por. Em sembla que el fet d'haver impregnat la trama social de por és un dels èxits més importants de les ideologies conservadores. En aquesta tasca hi han contribuït esforços voluntaris, intel·lectuals i polítics, de les més sorprenents procedències. Tots estem col·locats en aquest parany, en aquesta mena de neurosi de la por. Hi estan col·locats els que es parapeten a casa davant del televisor, convençuts que sortir planteja infinitat d'inconvenients, perills, dificultats i un munt de coses més. S'acostuma a començar a no sortir només que per obligació, se segueix no rebent a ningú, no fent vida social, i s'acaba sovint no intercanviant gairebé paraules amb els demés habitants del refugi. Estan també en aquesta situació els joves que no deixen el medi familiar i suporten les inclemències del cas, les inclemències de viure en família, perquè en lloc d'il·lusió i ganes d'enfrontar-se al món, veuen un terraplè insuperable, fet de manca de treball, de carestia de la vida, de solituds, d'inseguretats. Estan també agafats per aquesta por els innovadors que s'acomoden a la normalitat burocràtica, perquè es van convencent que no hi ha bulldozers capaços de moure les crostes estructurals de la nostra societat. Igualment els que busquen el passat paradís perduts on refugiar-se de les misèries i les contradiccions presents.

Semblant és el cas de molts post-graduats que es resisteixen a completar estudis fora, perquè tot són dificultats: marxar, acomodar-se a una altra societat, trobar treball a la tornada. O els que han abandonat, amb els somnis de joventut, la il·lusió per l'aventura, sigui real o imaginària, perquè el risc és una altíssima paret, de la qual la caiguda n'està assegurada, sense que ningú ens pugui assegurar una xarxa de protecció. Naturalment, com a tota neurosi, no ens manquen motius que l'alimenten i la justifiquen, però com sempre hi ha dues possibilitats: afrontar-la o quedar-se en ella. És en aquest sentit que dic que en aquest temps tots som constructors en potència d'illes de ciment com Maitland, personatge de la novel·la de Ballard a la que em referia abans. Entre tots posem materials i cadascú edifica el seu refugi. Maitland és un senyor que va un dia en cotxe per una autopista, i voluntàriament o involuntari surt de l'autopista en un accident, i queda al mig d'una illa de ciment. Una d'aquestes illes que hi ha a les autopistes, i allà hi resta, ja no en sortirà mai més. En la inhospitalitat, en la inco-

moditat d'aquest espai, prefereix aquest territori, acotat per les fronteres de la pròpia impotència, de la seva incapacitat d'adaptar-se, prefereix això a lluitar. Aquest àmbit li permet estar fora dels seus grans esquinçaments personals; de les dues dones que comparteix en un equilibri impossible; de l'acusadora espera del nen, que està a la porta de l'escola; de l'excessiu treball escollit amb poca llibertat; del ritme frenètic d'un món que marxa a velocitat d'autopista. Tancats en aquestes illes només necessitem una cosa: convèncer-nos que no podem sortir-ne, que és el que fa Maitland. És una espècie de voluntat de restar esperant la mort, que així ens apareix com una mena de mal menor. Aquest món que he intentat descriure amb aquestes imatges, radicals com tota metàfora, és un món ben diferent del món modern, fet sota la idea del progrés, del treball i de la transformació.

Jo voldria ara reflexionar, per acabar, sobre la consciència cultural d'aquest món. És a dir, quins són els fenòmens que fan que en el món de la cultura també s'hagi passat del risc i l'aventura a un cert tancament en illes de ciment com Ballard ens descriu en la seva novel·la. Ho explicaré d'una manera simple, i espero que sigui entenedora. Hi ha un nivell del simbòlic que és el nivell de l'entesa: l'àmbit de la norma que és el del pacte polític; l'àmbit del llenguatge que és el de la comunicació. Tots tenim fonamentades sospites que aquest nivell no és forçosament el lloc de la veritat, el que passa és que és un àmbit bo per l'equilibri social, perquè poguem entendre'ns, i per tant l'equilibri social ens invita a no transgredir aquest àmbit del simbòlic, a no anar més enllà en les relacions polítiques i socials. Està, per altra banda, demostrat al llarg de la història que sempre que s'ha intentat transgredir aquest àmbit han començat les bufetades; en el moment en que s'accepta que hi ha un àmbit convencional que és el lloc de l'entesa, tot va bé. Però en el moment en que es nega aquest àmbit convencional, i es pretén traslladar aquest àmbit al domini de la veritat, comencen les garrotades.

Sigui en el nom de Déu, del progrés, de la història o de la raça, hom pretén imposar les seves veritats als altres. Ara bé, des del punt de vista de la cultura, tot acceptant aquests àmbits convencionals, els àmbits de l'entesa, del pacte, de l'acord, que permeten el funcionament normal del teixit social, la voluntat de creació i de veritat ens obliga a assumir riscos, a intentar anar més enllà, ens obliga a intentar veure què passa més enllà de l'àmbit del simbòlic, encara que després arribem a la conclusió que no passa res, o que passa molt. És el sentit de recerca de la veritat, que és el motor del treball intel·lectual: obligació d'explorar més enllà de l'àmbit del simbòlic. En l'univers teofísic, clàssic, medieval i anterior, aquest problema no existia perquè el nivell del simbò-

lic i el nivell de la veritat es corresponien. La tasca del creador i de l'artista era adornar, fer l'àmbit simbòlic el més bonic possible. L'àmbit simbòlic era com a màxim un reflexe, un model a imatge i semblança de l'àmbit de la veritat. Però la modernitat, i per tant la irrupció del pensament crític, té el seu origen en el moment en que es pren consciència de la no-correspondència entre aquests dos nivells, de que hi ha un àmbit del simbòlic i de que hi ha, potser, un ordre de la veritat; però són dos nivells diferents. En el moment en que es pren consciència de la no-correspondència entre aquests dos nivells, el caràcter convencional del simbòlic queda afirmat, i el caràcter convencional del simbòlic és la possibilitat de la pràctica democràtica de la tolerància: és l'ordre de la norma, i la norma pot ésser transgredida; no és l'ordre la llei científica o de la veritat. Això configurava un món en el que hi havia un àmbit del possible, del que entrava en el domini del simbòlic entès com a convencional, que és el gran pas endavant de la modernitat, i aquest àmbit estava il·lustrat per l'Estat i per la ciència. L'Estat, era un període d'enorme prestigi de la política, com lloc de l'entesa en quant a l'organització de les activitats socials; la ciència com lloc de l'entesa en quant al coneixement, i és el període del gran esclat positivista. Més enllà hi havia l'àmbit de l'impossible, per dir-ho així, que era l'àmbit de l'aspiració al domini de la veritat: la filosofia, l'ètica i l'estètica. I és així que nasqué la consciència moderna, una consciència tensa, d'escissió entre aquests dos àmbits, en la que la funció dels intel·lectuals, dels creadors, és fer això que en diríem l'experiència dels límits, és a dir, jugar sempre en aquest límit, en aquesta frontera, que separa el simbòlic del veritable; jugar, forçar, intentar ampliar l'àmbit del simbòlic, donar sentit al que passava dintre. Aquesta era la gran tasca de l'intel·lectual, del creador, i per tant, aquesta tasca era feta sota el signe de la transgressió; era una activitat transgressora: transgredir els límits, transgredir les fronteres amb intenció de dotar de sentit. Ara bé, en un moment donat, quan la modernitat va creixent apareix una afirmació teòrica rutilant que obre enormes perspectives en aquest joc dels límits. Un intel·lectual tan complex, difícil i controvertit com és el senyor Nietzsche, en l'aforisme 125 de "La Gaia Ciència", anuncia la mort de Déu. "Déu ha mort i som nosaltres els que l'hem matat". En aquest moment, què passa?. En aquest moment ni s'acaba la religió ni assistim a la fi del món. Com el mateix Nietzsche diu al mateix aforisme 125 "hi seguirà havent catedrals per adorar aquest Déu que acabem de matar". No, és una altra cosa el que Nietzsche ens vol dir amb això: hi ha un espai nou per a la nostra experiència dels límits perquè abans aquesta experiència dels límits, que la els deïstes del segle XVIII havien intentat obrir, es-

tava limitada per una frontera; la frontera que marcava l'existència de Déu. En el moment que algú diu "Déu ha mort", aquesta experiència dels límits no té altra frontera que la que li donem nosaltres, els creadors, amb l'exercici màxim de les potencialitats del nostre jo. I és sota aquest signe que es fa tràgica l'experiència dels límits de la modernitat. Tràgica perquè ens situa en la solitud d'un abisme, en la possibilitat de posar realment de manifest les nostres potencialitats. L'expressionisme és la més dura manifestació d'aquest moment, en un temps construït damunt d'aquesta experiència dels límits. Ara bé, aquesta experiència dels límits en la modernitat es resol per la via de la redempció col·lectiva. Aquesta redempció col·lectiva ve de la política i explica les complexes relacions política-creació-progrés que hi ha en aquells temps, i consisteix en dir: primer, que hi ha una solució conforme a raó, i que aquesta solució és el progrés; i segon, acceptar que la idea de progrés ens dona una certa confortabilitat moral, com ha explicat molt bé Milan Kundera en la seva última novel·la. El fet que les coses passin és un atenuant enorme que res té a veure amb la paraula agobiant de l'etern retorn, de la repetició. Hi ha redempció a la modernitat, redempció política, i és temps on es parla de revolució, de revolució amb majúscules; redempció pel coneixement, i és temps on es parla de ciència amb majúscules. I els creadors cauen en aquest parany, i els últims episodis de la modernitat són l'acceptació d'això.

Exemples: l'estructuralisme, el neo-positivisme en l'àmbit del coneixement; l'intel·lectual compromès en l'àmbit de la política... Però, què passa? De cop apareix la bomba. Ja no és Déu que ha mort i l'hem matat nosaltres, ara som nosaltres com espècie i civilització, que podem morir i ens haurem matat nosaltres. Així torna a quedar el cercle tancat. Si s'havia tret a Déu per fer possible de les nostres capacitats fins allà on donguéssim de si, ara la bomba ens ho torna a tancar. El nostre univers es tanca, queda clos, queda absolutament clos, i aquest tancament, que la bomba imposa a la nostra capacitat simbòlica, és el que, com a consciència cultural, se'n diu post-modernitat. Post-modernitat, que d'alguna forma és una certa vacança de la raó. En el món modern, havíem viscut animats amb la idea de projecte, de sentit de les coses, i creíem que les coses tenien un sentit i finalment una resolució; aquesta era una de les lliçons de l'experiència dels límits. L'altra, que s'ocultava o s'ensenyava segons les coses anessin bé o malament, era l'experiència de l'horror. La tolerància, la llibertat d'expressió, l'accés directe a les coses, la consciència que els homes són culpables del seu destí i que no poden donar-se les culpes a fora, havia fet emergir en el coneixement, al costat de la veritat i la bellesa, l'horror. I l'experiència de

l'horror és una de les grans experiències intel·lectuals, des de Goya fins el moment present. En aquest tancament, que és el moment post-modern, la bomba ens diu que aquesta redempció col·lectiva no existeix, que l'horitzó està tancat, i que com a resposta hem de replegar-nos cadascú a la nostra intimitat. Com s'ha dit moltes vegades, caracteritza una cultura que sovint s'ha descrit com l'art del possible i no de l'impossible; l'art de la repetició i no de la transgressió; l'art de la confortabilitat i no de la tensió; l'art de l'acceptació dels límits i no de l'experiència dels límits; com si busquéssim comoditat, confortabilitat davant d'aquest horitzó tancat amb que ens trobem. Però jo penso, que més que això, el que la Post-Modernitat és, és en primer lloc una experiència diferent de l'horror, on l'horror deixa d'ésser crit, deixa d'escandalitzar, i es fa forma, com si d'alguna manera aprenguéssim a conviure amb l'horror, i l'horror se'ns hagués fet pàtria, i, en segon lloc, una absència de projecte. No hi ha projecte, i això presenta l'aparent abolicció de la qüestió del sentit que fa que molts parlin de mort de l'art, de mort de la filosofia. Ja només hi ha bellesa per error, ens diu un dels personatges de Kundera quan veu Nova York. Bellesa per error des del punt de vista modern és incompreensible; per això es diu "L'art ha mort", "El pensament ha mort". Per això, jo penso que és més necessari que mai renovar la possibilitat de l'experiència dels límits, i per a fer-ho només hi ha una via: assumir la Bomba, no deixar-nos desbordar, no acceptar vacances intel·lectuals per l'amenaça de la Bomba. És totalment diferent el món en el que ens trobem ara del món de la modernitat, que havia repartit moltes dosis d'esperança. Acabo amb alguns interrogants. Enfront de la idea de treball que havia dominat tot el temps modern, com a gran figura ideològica, constitutiva del temps modern, el treball com a via de redempció, avui dia ens preguntem què podem fer davant el domini de la màquina, com poden respondre davant del domini de la màquina. Enfront de la idea de progrés, que ens havia aliat individus i Estat, la cosa pública i la privada, avui ens preguntem com es pot ésser subjecte davant d'un Estat que sovint sentim que s'ha convertit en un gran monstre. Enfront de la idea de conquesta d'un món millor, d'un món a partir de la idea de veritat, avui ens preguntem si hi ha alguna manera d'escapar a la presència i a la realitat de la Bomba. Fixeu-vos si han canviat les coses; però aquest és el lloc de reflexió i d'acció on ens trobem en el moment present, i per sortir d'aquest lloc de reflexió i no acceptar la còmoda renúncia, còmoda amb molta incomoditat, renúncia post-moderna, jo crec que només hi ha una via: recuperar la raó del segrest ideològic que el missatge apocalíptic representa.

Moltes gràcies.